ÚJIRÁZ

TELEPÜLÉSKÉPI ARCULATI KÉZIKÖNYV

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés ... 3

Polgármesteri köszöntő ... 3

Előszó ... 4

Újiráz bemutatása ... 5

Örökségünk ... 8

Természetvédelmi területek és egyedi tájértékek Újirázon ... 13

Eltérő karakterű településrészek ... 24

Településközponti településrész ... 26

Átalakuló lakó településrész ... 28

Építészeti útmutató ... 30

Központi településrész ... 31

Átalakuló lakó településrész ... 36

Kertek, udvarok ... 43

Tornácok ... 46

Ajtók, ablakok ... 49

Homlokzatképzés ... 53

Közterületi növényzet ... 55

Beépítésre nem szánt területek ... 60

Jó példák, észrevételek ... 64

Hirdetések, reklámtáblák ... 67

BEVEZETÉS

POLGÁRMESTERI KÖSZÖNTŐ

Az építésügy átalakítását célzó intézkedések részeként az Országgyűlés a települések jellegzetes és értékes arculatának megóvása, kialakítása és az épített és természeti környezet védelme érdekében az Országgyűlés megalkotta a településkép védelméről szóló törvényt, amelynek az egyik legfontosabb, gyakorlati megvalósulást segítő eszköze a Településképi Arculati Kézikönyv. A kézikönyv feltárja és ismerteti a településképi jellemzőket, a településképi szempontból egymástól jól elkülönülő településrészeket arculati jellemzőikkel és értékeikkel, tartalmazza a településkép minőségi formálására vonatkozó javaslatokat.

Az elmúlt évtizedekben településünk infrastrukturális fejlettsége minőségi változásokon ment át. A komfortosság mellett a település megtartó erejét növeli a hagyományos arculatot őrző és új, szellemes építészeti megoldásoknak helyet adó lakókörnyezet. Felelősek vagyunk azért, hogy régi és új épületeink harmonikusan illeszkedjenek környezetünk természeti kincsei alkotta tájba.

Furák Károly

polgármester

ELŐSZÓ

A településképi arculati kézikönyv a település esztétikus lakókörnyezetének kialakítása illetve védelme érdekében készül. A kézikönyv szemléletformáló útmutatásként szolgál nem csak a szakemberek, hanem főként a települési döntéshozók és a jelenlegi lakosság valamint az idetelepülni vágyók számára. Az arculati kézikönyv a község településképi jellemzőit, az elkülönülő településrészek arculati jellemzőikkel, értékeikkel a településkép minőségi formálására vonatkozó javaslatokat tartalmazza. Felhívja a figyelmet a hétköznapok tennivalói mellett észrevétlenül maradó szépségekre, melyek létezésükkel észrevétlenül meghatározzák környezetünket, hatnak lelkületünkre, hangulatunkra, Az épített és táji környezet minősége alapvetően határozza meg testi és lelki egészségünket, és megfelelő keretet adhat emberi méltóságunk kiteljesítéséhez is. Az életminőséget emelni képes épített és természeti környezet harmonikus együttélése alkotja a kulturális tájat, amelyet a helyi adottságokhoz alkalmazkodó minőségi, építészeti alkotások folyamatosan gazdagítanak. Iránymutatást, segítséget kívánunk adni, ezzel megkönnyítve az építtetők számára a döntést.

Az ajánlások nem tekinthetők kötelező jellegűnek, a céljuk nem a tervezési szabadság megkurtítása, uniformizálása, hanem éppen a valós értékek megismertetése, a sokféle izgalmas lehetőség feltárása. Az unalomig másolt, giccses, sokszor külföldről importált klón épületek helyett a hazai gyökerekkel rendelkező és a település karakteréhez illeszkedő választási lehetőségek bemutatása, a nem médiumokból diktált, hanem a valódi kulturális folytonosságból táplálkozó - helyes öntudaton alapuló szabadság megismertetése. A kézikönyv nem egy merev, lezárt egész, hanem nyílt, folyamatos hozzászólást és változtatást lehetővé tevő kezdeményezés kíván lenni, ahogy a település története sem befejezett, hanem folyamatosan továbbíródik.

ÚJIRÁZ BEMUTATÁSA

Újiráz község a Sebes-Körös vízgyűjtő területén, a folyó közelében helyezkedik el. A megyeszékhelytől 80 km-re, a kistérségi központtól 42 km-re van, területe 1750 ha. A környezetét jelentő Hajdú-Bihari Sárrét kistájba, a Berettyó-Körösvidék középtájba tartozik. Az 1860-as években a nagy részben mocsárból állt területeket lecsapolták, mozaikos elrendezésben szántók, gyepek kisebb erdőfoltok, és tavak jöttek létre. Külterületének szerkezeti adottságait döntően a földhasználat és a talajminőségek határozzák meg. A belterület a közigazgatási terület 0,74%-át teszi ki. A település körüli városi rangban lévő települések: Biharkeresztes, Szeghalom és Berettyóújfalu.

Síksági kistájban helyezkedik el, amelynek középső része rossz lefolyású, alacsonyártéri szintű síkság. A kistáj éghajlata mérsékelten meleg és száraz. A napsütéses órák száma 2000 óra/év körüli. Területe a Sebes-Körös vízgyűjtő területéhez tartozik. Száraz, gyér lefolyású terület. A talajvízszint a terepszint alatt 2-4m között mozog, a talajvizek sótartalma általában magas. Az artézi kutak átlagos mélysége általában 200m alatt van. A felszíni vízkészlet 80%-ban, a felszín alattiak 60%-ban vannak kihasználva.

Földtani jellemzője: egy több ezer méter vastag, jelentős termálvízkészleteket tartalmazó pliocén rétegsorra vékonyabb, főként folyóvízi üledék települt. A felszín közeli üledékek nagy része ártéri mocsári iszap, agyag.

A honfoglalás idején szlávok lakhatták a mai település elődjét és annak környékét. Iradsi, Irraról mint népes faluról a 18.szd. elején többször esik említés. Ekkor lakosai már magyarok lehettek. Poss. Iraazt egy 1330 körüli határjárásáról szóló oklevél is említi. Szerepel a neve az 1333-37. évi pápai tizedjegyzékben. 1412 körül Békés megyéhez számítják, s a Maróthiak tulajdonában van. 1470-ben ismét Bihar megyéhez tartozik, a faluban a váradi székeskáptalannak van részbirtoka. 1483-ban Irar vámhely volt.

Az 1552-es megyei összeírásban a Csákyak birtokában 31,5, a váradi káptalanéban 7 adózó porta van feltüntetve. Irász a maga 400-500 lakosával akkor népes helynek számított. A középkori falut 1598-ban pusztította el a tatár sereg. Egy 1732-ben kelt megyei összeírás és egy 1829-es csökmői jegyzői jelentés is pusztaként említi.

Irász puszta maradt 1911-ig , s a nagyváradi káptalan csökmői birtokához tartozott. Ekkor dohánykertészekek és földművesek települtek ide, ől lettek a mai Újiráz első lakói. A községhez tartozó Kótpuszta helyén szintén népes falu állott a középkorban, ami a török háborúknak esett áldozatul.

Az 1912-ben a nagyváradi káptalan által, intézményekkel felszerelt, döntően mezőgazdaságból élő újraalapított település népessége egy évtized alatt 600 főre, majd 1940-re 1400 főre nőtt. A népesség száma a hasonló és kisebb települések körében jellemző arányokkal 2017-re 600 fő alá csökkent. Az elmúlt két évtizedben a szerencsésnek mondható településekben, ahol foglalkoztatási lehetőséget kínáló üzemek jelentek meg, a népességcsökkenés mértéke kisebb volt.

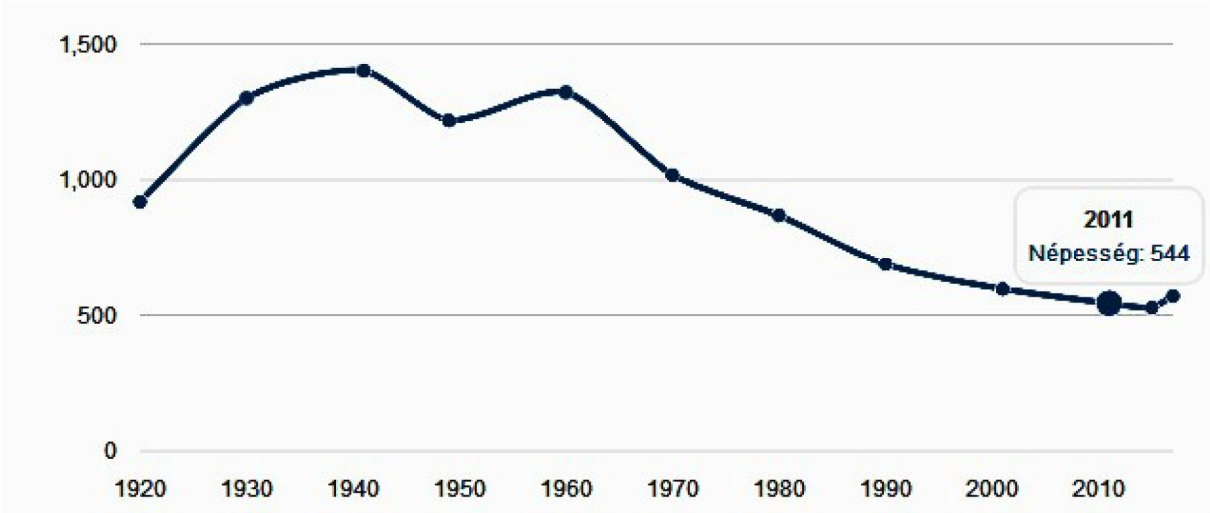

Az újirázi lakosok számának változását mutatja a fenti ábra. 2004-ben a rendezési tervben 2017-re becsült népességszám csökkenés reálisnak bizonyult. A fiatal korosztály elvándorlása miatt a következő évtizedben a lakosság száma 400 fő alá süllyed, ami a gazdálkodás korszerűsítése mellett jól szervezhető és fenntartható települést is eredményezhet.

A 2003-as felmérés szerint még álló több tucat védelemre érdemes népi lakóháza közül 2017-ben még több felújítható állapotban van. Turisztikai célú szervezett, építészeti együttesbe foglalt védelmük még lehetséges.

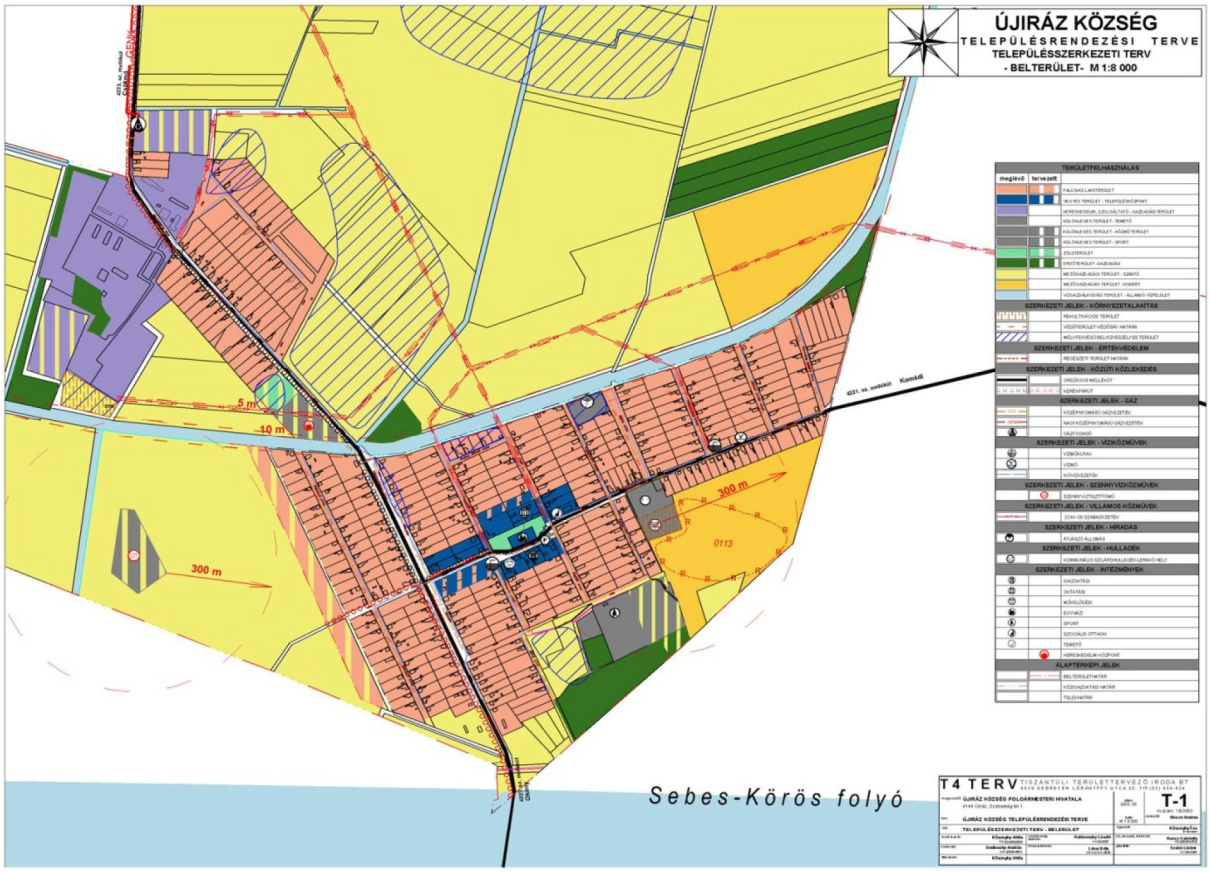

A 2004-es rendezési terven látszik a templom körüli kialakult településközpont térség (kék színnel), körülötte a lakóterület. A lila színnel jelzett jelenlegi és csíkozva bővítésre szánt gazdasági – ipari terület és a szürke temető valamit a csekély erdöterület jellemző. A lakóterület bővítése (bal oldalt csíkozott) nem reális. Az egyenes utcák sora jelzi a település tervezett jellegét, ami azt is jelenti, hogy a jelenlegi telekrend nem kíván védelmet, a megszűnő lakások telkeinek összevonásával nagyobb telkek alakíthatók ki és szabadonálló beépítés lehet a jellemző.

ÖRÖKSÉGÜNK

A település tájképi megjelenésének leghangsúlyosabb eleme a környező szántóföldi művelésű mezőgazdasági környezet. A felszín sík. A települést körülvevő táj alapvetően mezőgazdasági kultúrtáj, túlnyomórészt szántóföldi és gyepgazdálkodással. **A településszerkezet, területhasználat** nem sorolható a sárréti településrendszer típusba, melynek főbb sajátossága egykori árvízjárta, mocsaras térszínhez való alkalmazkodásának megfelelően nyilvánul meg. Az utcavezetés nem követi a korábbi évszázadokban jellemző terepviszonyokhoz igazodó vonalvezetést. *(Novák László: Településnéprajz, 1995)*
Az utcavezetés raszteres rendszerű.
A településszerkezeten a mocsarak lecsapolása után ötven évvel indult újratelepítésnél már nem látszanak a telkek és házak sárréti mocsarakhoz igazodásnak a jellegzetes nyomai, a község utca-szerkezete merőleges utcákból épül fel. Azonban ez az utcakijelölés azzal járt, hogy a házak jelentős része gyenge teherbírású talajon áll, ezzel összhangban – és nem a házak régiségéből eredően – sok a repedt falú épület, a tapaszolások egy részüket ideig-óráig eltakarták.

A tájvédelmi és természeti értékvédelmi, értékfeltáró és rehabilitáló aktivitás a megmaradt mocsári élővilág újramodellezése és erőteljes rehabilitációja mellett jelentősen eltérő, mégis illeszkedő természeti keretet eredményezhet. Ennek vonzereje igen jelentős lesz 10-15 év múlva.

Oromdeszkázatos és oromfalas házak

A paraszti építkezés jellegzetes emléke az oromfal, oromdeszkázat. A markáns oromdeszkázattal keretezett deszkaormok szépen díszített berakásokkal készültek. A deszkából készült oromzat az 1800-as években kezdett elterjedni. Korábban a nádfedeles építésnél a kontyolt kialakítás volt domináns.

A műemléki, műemléki környezet, régészeti védettségekről:

Országos értékvédelem: A településen műemléki védelem alatt álló vagy arra kijelölt épület nincs. Jelentős értéket képvisel a 0113 hrsz. területen lehatárolt régészeti lelőhely. Védett lelőhely azonban nem került kijelölésre.

Újirázzal határos – a Sebes-Körös híd túloldalán már elérhető – Vésztő, amelynek Mágod dombi része Újiráztól gyalog kétórányira van. Itt mélyen a terepszint alatt többezer éves települést leltek a régészek, és a mélyben egy lakóegységet rekonstruált berendezéseikkel bemutatták. A közeli Szentes mellett lelték fel az időszámítás előtti ötödik évezredben készült sarlós és baltás istennek nevezett kultikus szertartási eszközt tartó – Európában legkorábbi, közel hétezer éves – szobrokat. Újiráz térsége is része e korai kultúrának otthont adó területnek.

A Google térkép részleten látható, hogy Újiráz (jobbra fenn) és a Mágori domb régészeti lelőhely közötti távolság 10 km. Az É-D irányú turizmus a mágori hídon át vezethet a régészeti értéket látogatókhoz. Ugyanitt látható egy olyan templom-sor feltárás, amely többszáz év alatt történt templomépítés romjait mutatja be – indítva egy igen korai körtemplom romjaival.

A földfelszín feletti mesterséges és természeti értékek körében a tervezett védelmi intézkedések helyi védelemre illetve települési értékleltárba vételre irányulnak.

Helyi értékvédelem: Újirázon jelenleg nem található helyi védettségű épület, illetve területi védettség sincs megjelölve. Az épületvizsgálat munkarész alapján a melléklet szerinti épületek helyi védelme, de legalábbis helyi értékleltárba vétele javasolt.

Területhasználat, területi állapot a kulturális örökség összefüggésrendszerében: A régészeti lelőhely jelenleg gyepterületként használt. Területi állapota gondozott, változtatás nem szükséges.

Településhálózati és tájhasználati változások

A táj védelme, ökológiai stabilitásának erősítése

A mai alapvetően mezőgazdasági hasznosítású táj jellege a vízháztartás rendezésével változhat a terv távlatán túl. Az 1850 utáni folyó- és ártéri szabályozó beavatkozások felborították a táj arculatát, de új természeti értékek is keletkeztek. A mesterséges csatornák és mélyfekvésű területrészek vizes élőhelyként nem jelentősek és nem alkotnak összefüggő rendszert, így az ökológiai hálózat rendszerén belül megszakított folyosók kiegészítő elemeiként szerepelhetnek. A terv távlatában a vizes élőhelyek területének fejlesztése esetén a tájhasználat kismértékben a legelőterület növekedésére vezet. A szerkezeti terv tájrendezési alátámasztó munkarésze az elszigetelt vizes élőhelyek közötti intenzívebb kapcsolat kialakítására ökológiai folyosó kiágazásokra ad meghatározást.

A mezőgazdasági terület Natura 2000 SCI és SPA, valamint magterület védettség alatt álló területei részére a vonatkozó területrendezési terv jogerőre emelkedése után végrehajtási és támogatási feltételek biztosítása mellett használati korlátozásokat indokolt megállapítani. A természeti terület védettségű gyepterület fenntartása szükséges.

A belterületen nagyobb figyelmet kell fordítani e tájkarakterhez kapcsolódó gazdaság térigényeinek.

A település műemlékei: műemléki érték és környezeteként nyilvántartott érték jelenleg nincs, de a katolikus templom előzményeinek kutatása nyomán ilyen lehetőség felmerülhet. A 2004-es rendezési terv tartalmazta a javaslatot, hogy az 1912 és 1930 között épült oromdeszkázatos épületek nyilvántartásba vétele és védelmének megszervezése történjen meg abban az esetben is, ha ezek nem kapnak műemléki védelmet. Fő jellemzőik: szarufás, torokgerendás, vízvetős, deszkaoromzatos, háromsejtű, többnyire tornácos házak. Kiemelten azokra kell koncentrálni, amelyeknél gazdasági épületek is fennmaradtak. De talán a leglényegesebb, hogy kivétel nélkül minden egyes darabot azért kell megmenteni, mert ilyen együttesükben képezhetik alapján egy új településrehabilitációnak.

Jellegvédelem esetén védendő elemek:

- homlokzati felületképzés és díszítés – nyíláskeretezések, párkány-, és ereszképzés – az épület karakterének jellegében, eredeti elemek alapján
- homlokzati nyílászárók aránya és anyaghasználata, eredeti díszítőelemeivel
- eredeti kémények anyaghasználata és arányai
- udvari – oldalhomlokzat – pl. tornáckialakítás és anyaghasználat, arányok megtartása
- tetőidom, héjalás anyaghasználatával – hódfarkú cserépfedés, vagy korcolt fémlemez-fedés
- kerítések, kapuk védelménél anyaghasználat, szerkezeti kialakítás és színezés – deszkakerítésnél vízszintes, széles deszkázás, oszlopok bárdolt keményfából készülhetnek, tégla oszlopok esetén az eredeti anyagok és arányok

A település helyi egyedi védelem alá helyezésre javasolt építészeti értékei a 2004-ben elfogadott településrendezési terv szerint:

Építmény, telek címe	Építmény megnevezése	Védettségi szint	Védendő elemek
Ady E. u. 2.	lakóépület	**	Jellegvédelem
Ady E. u. 8.	lakóépület	****	Építményvédelem
Ady E. u. 9.	lakóépület	**	Jellegvédelem
Ady E. u. 11.	lakóépület	****	Építményvédelem
Ady E. u. 18.	lakóépület	**	Jellegvédelem
Arany J. u. 1A	lakóépület	**	Jellegvédelem
Béke u. 1.	lakóépület	**	Jellegvédelem
Béke u. 3.	lakóépület	**	Jellegvédelem
Béke u. 6.	lakóépület	***	Homlokzatvédelem
József A. u. 1.	lakóépület	**	Jellegvédelem
József A. u. 3.	lakóépület	**	Jellegvédelem
József A. u. 6.	lakóépület	****	Építményvédelem
József A. u. 7.	lakóépület	****	Építményvédelem
József A. u. 9.	lakóépület	****	Építményvédelem
025/18 hrsz.	Magtár	****	Építményvédelem
Kossuth u. hrsz. 3.	Parókia mellékép	*	Részletvédelem
Kolozsvári u. 24.	lakóépület	***	Homlokzatvédelem
Kolozsvári u. 28.	lakóépület	***	Homlokzatvédelem
Petőfi u. 3.	lakóépület	***	Homlokzatvédelem
Petőfi u. 6.	lakóépület	***	Homlokzatvédelem
Petőfi u. 7.	lakóépület	***	Homlokzatvédelem
Táncsics u. 6.	lakóépület	**	Jellegvédelem
Táncsics u. 7.	lakóépület	***	Homlokzatvédelem
Táncsics u. 10.	lakóépület	***	Homlokzatvédelem
Ady E. u. 8.	favédelem		
Néphadsereg u. 28.	favédelem		
Rákóczi u. 52.	favédelem		

Helyi védelmi fokozatok:

x részlet-védelem: pl. kapu- ablakkiképzés, kerítés, stb.

x x jellegvédelem: homlokzati kompozíció, nyílásrend, anyaghasználat

x x x homlokzatvédelem: valamennyi utcaképben megjelenő elem védelme, ráépítés, továbbépítés, homlokzati jelleg megtartásával megengedett. A homlokzati helyreállítások önkormányzati támogatásra jogosultak.

x x x x építmény-védelem: az épület egésze tartalmaz értékeket, védelmük önkormányzati támogatásra jogosult.

x x x x x kiemelt épület-védelem: területi védelem (utcaképi együttes védelem) önkormányzati támogatásra jogosult. (Újirázban ilyen kijelölés nem történt.)

Újiráz védett területei

Újirázon a Natura 2000 hálózat részei megtalálhatók a külterületen. A külterület északi része *Sci* terület azaz Különleges Természetmegőrzési Terület, az attól délre levő rész pedig *Spa*, azaz Különleges Madárvédelmi Területként van nyilvántartva.

Az országos ökológiai hálózat részeit az OTrT jelölte ki, a megyei TRT bontotta le telekszintre.

Természeti területek a HNP Igazgatósága által lehatárolt területek. Újiráz területén egy nyilvántartott régészeti lelőhely van. (Hrsz: 0113.) A védettséghez szükséges területi lehatárolások biztosítottak.

TERMÉSZETVÉDELMI TERÜLETEK ÉS EGYEDI TÁJÉRTÉKEK ÚJIRÁZON

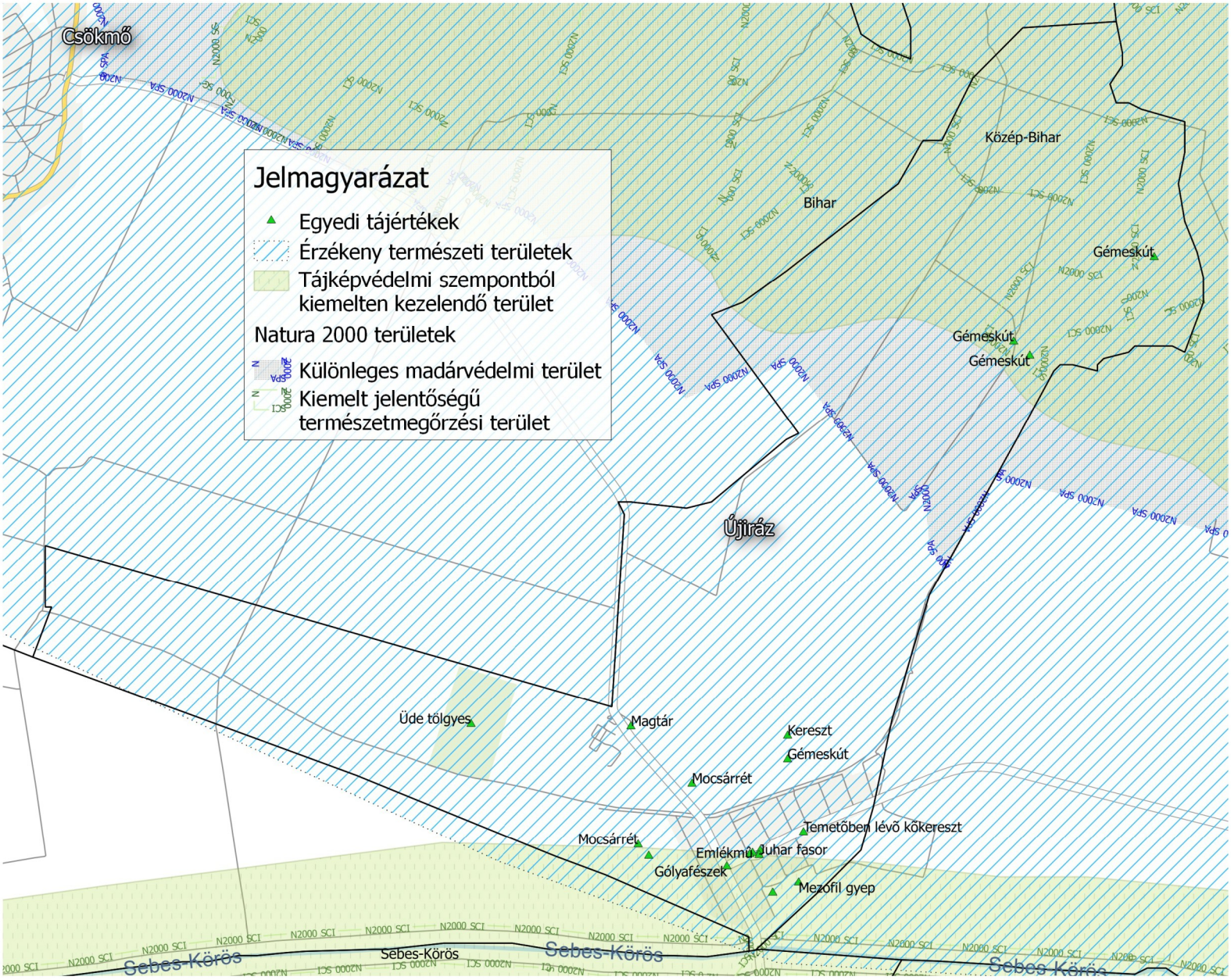

x	y	
2376251.98828966	5939757.70489036	Gémeskút
2377361.38720295	5939777.25412893	Templom Római kat
2377660.95908463	5940679.1776581	Gémeskút
2377668.07240009	5940915.11814789	Feszület
2380033.05498199	5944783.57880733	Gémeskút
2380189.63697774	5944638.26421887	Gémeskút
2381456.21901204	5945584.86082177	Gémeskút
2377285.15561566	5939756.90529806	X
2377025.16894491	5939628.0250322	Gólyafészek
2377473.79762476	5939351.86410779	Kubikgödör
2377348.87489219	5939732.98283587	Juhar fasor
2377256.98065254	5939744.51978591	Kőkereszt
2377734.20730957	5939445.47783068	Mezofil gyep
2376112.4159121	5941053.15698346	Magtár
2376702.80996347	5940465.86239769	Mocsárrét
2376149.65228177	5939875.6373978	Mocsárrét
2377797.40338449	5939950.26190439	Temetőben lévő kőkereszt
2374522.90716696	5941124.83750543	Üde tölgyes

X 1848-49-es, 1956-os, I., II. világháborús és Újiráz első 100 telepesének állított emlékmű

Az első száz telepes emlékműve

Az első és második világháború helyi áldozatainak emlékműve

Az 1848-as szabadságharc emlékműve

Századik évfordulós kereszt

Ady Endre 11

Ady Endre u 11

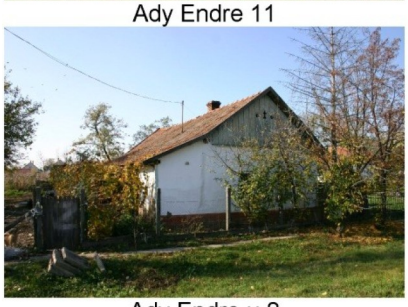
Ady Endre u 8

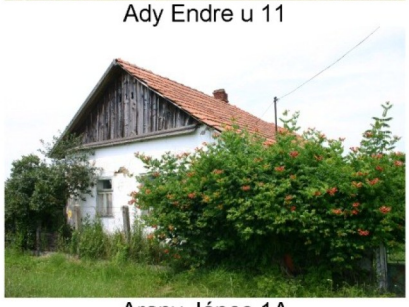
Arany János 1A

Béke u 6

József Attila 15

József Attila 6

József Attila 7

József Attila 7sz

József Attila u 7

Védelemre és/vagy értékleltárba vételre javasolt épületek

József Attila u 9

Katolikus Templom

Kolozsvári u 24

Kolozsvári u 28

Magtár ép

magtárnéphadsereghrzs025_18

Parókia melléképület

Petőfi u 3

Petőfi u 5

Petőfi u 7

Védelemre és/vagy értékleltárba vételre javasolt épületek

Petőfi u 7sz

Táncsics M u 10-12 sz

Táncsics u 10-12

Táncsics u 10-12sz

Táncsics u 7

Petőfi u 7sz

Táncsics M u 10-12 sz

Táncsics u 10-12

Táncsics u 10-12sz

Táncsics u 7

Kultúrház

Védelemre és/vagy értékleltárba vételre javasolt építmények

Újiráz, magtár

ELTÉRŐ KARAKTERŰ TELEPÜLÉSRÉSZEK

Újiráz belterületén kialakult utcaképek, háztípusok alapján kétféle területtípust lehet megkülönböztetni a községben. Az első a központi területrész a polgármesteri hivatal és az azt övező kisvárosias, igazgatási, egyházi, szolgáltató intézmények épületei, melyek a község fő utcáján és a polgármesteri hivataltól kis távolságra helyezkednek el. A jellemzőbb község párhuzamos vonalvezetésű útjai mentén jellemző változatos fasorokkal díszített utcaképű családi házas terület-rész. Ez a település kialakulása óta eltelt időszak „rövidsége" miatt viszonylag egységes karaktert jelenít meg. Az elmúlt évtizedben az építőipari fejlesztések hatására 30 foknál kisebb tetőhajlásszöggel létesült házak is megjelentek a lakóövezetben, melyek néhány épület kivételével nem okoznak jelentős arculati változást. A régészeti lelőhelyekkel érintett területek és a természetvédelmi szempontból meghatározó területek az ökológiai hálózat ökológiai folyosóját és a kunhalmok által érintett külterületi ingatlanokat tartalmazza. A régészeti területekre külön szabályozás meghatározása nem szükséges, mivel ezeknek a lelőhelyeknek az érintettsége esetén már léteznek országos érvényű szabályozások.

Településszerkezeti, területhasználati és beépítettség szerinti tagolás:

A település utca- és térszerkezetének kialakult értékeit tiszteletben tartva, azok megtartása mellett történhetnek a területfelhasználási változások. A településszerkezet lakóterületi beépítési jellemzőit meg kell tartani. A településszerkezeti változások elsősorban a jelenlegi belterületi határ menti fejlesztési területekre koncentrálódhatnak.

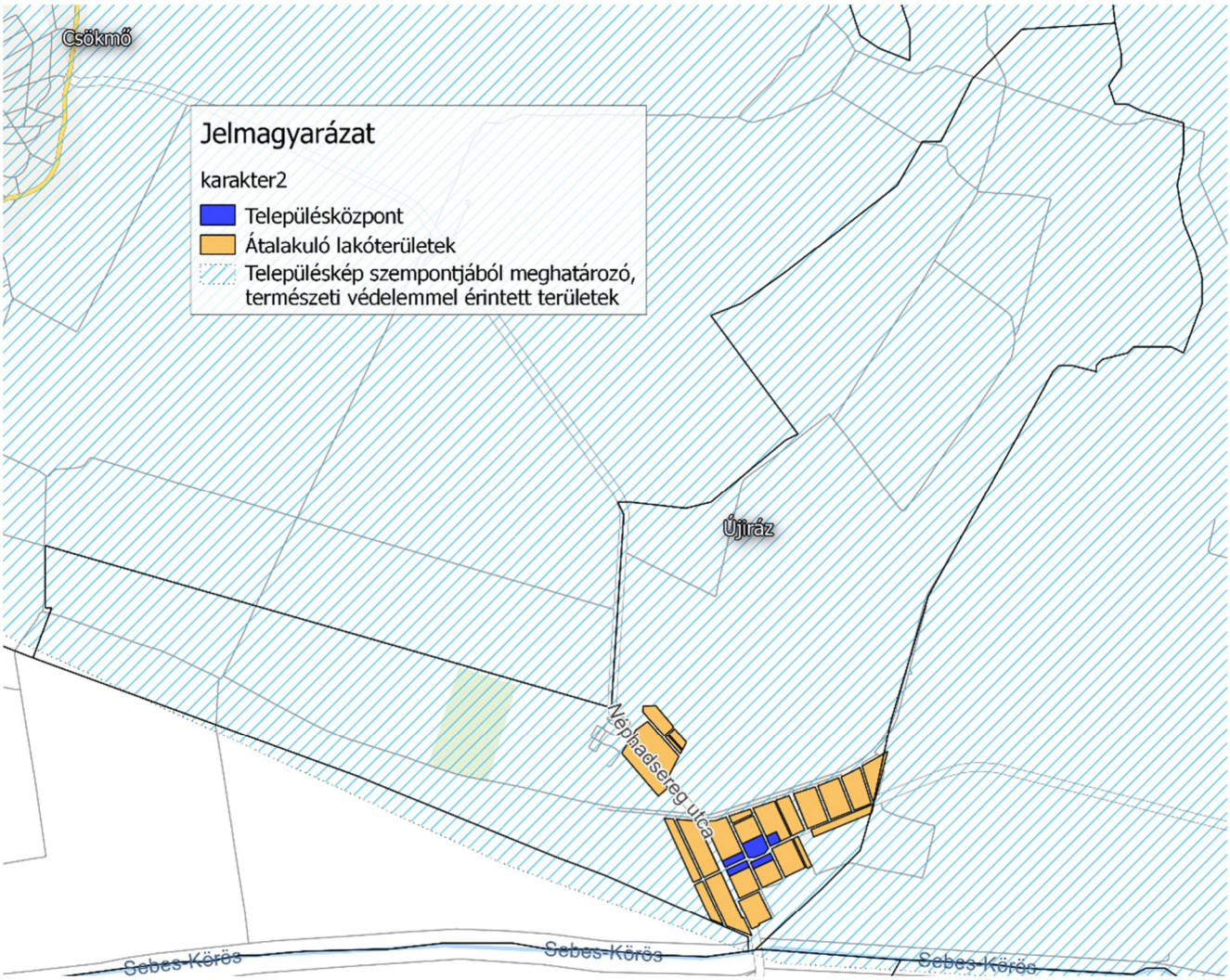
Csökmő
Jelmagyarázat
karakter2
Településközpont
Átalakuló lakóterületek
Településkép szempontjából meghatározó, természeti védelemmel érintett területek
Újiráz
Néphadsereg utca
Sebes-Körös
Sebes-Körös
Sebes-Körös

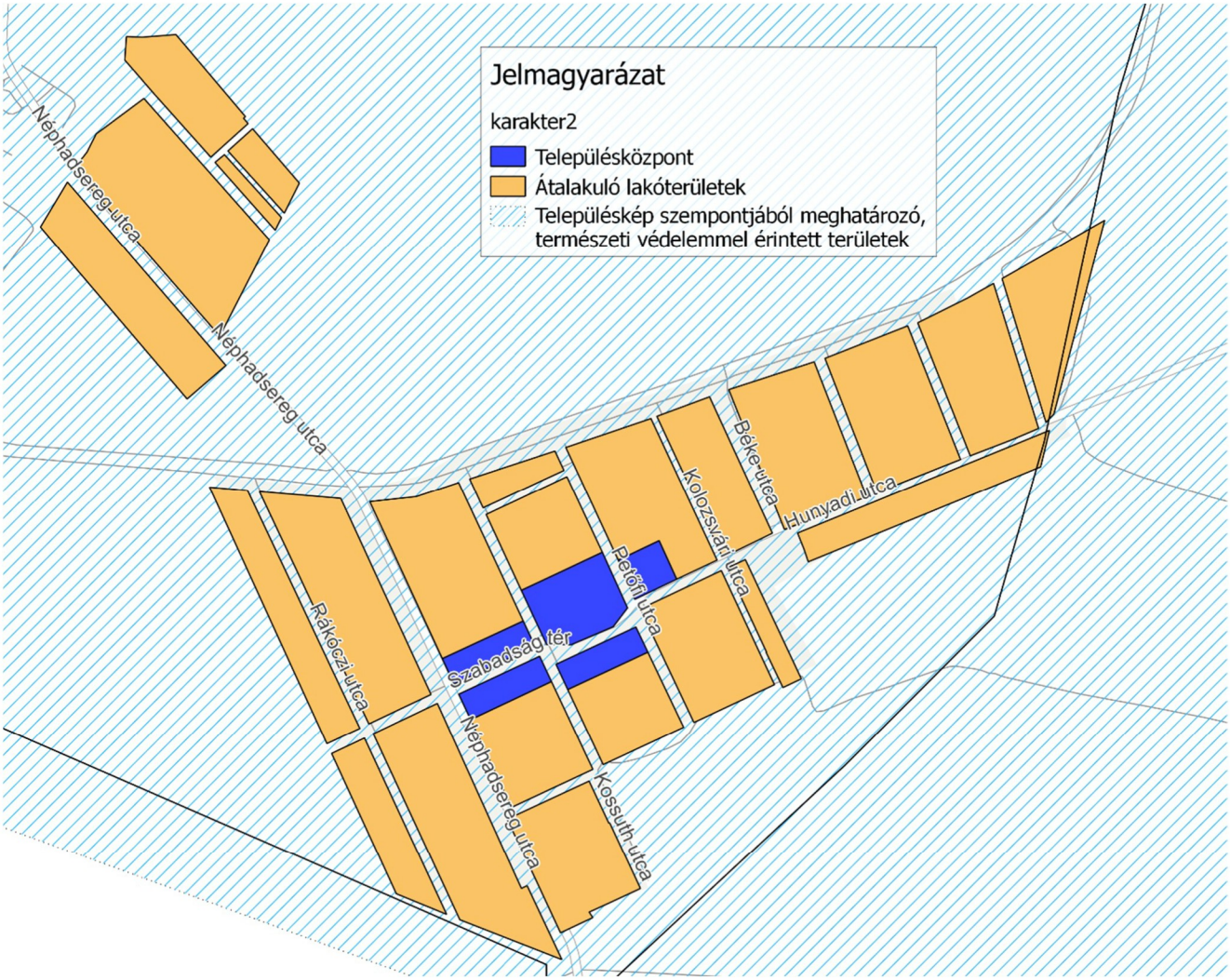
Jelmagyarázat
karakter2
Településközpont
Átalakuló lakóterületek
Településkép szempontjából meghatározó, természeti védelemmel érintett területek
Néphadsereg utca
Néphadsereg utca
Béke utca
Hunyadi utca
Kolozsvári utca
Petőfi utca
Szabadság tér
Rákóczi utca
Néphadsereg utca
Kossuth utca

TELEPÜLÉSKÖZPONT

A településközpontban a polgármesteri hivatal körüli térségben a meglévő épületek attraktivitása javítható, így megalapozott lehet gyalogos hurkok kialakítása a gyalogos sétány jellegű működés érdekében.

A szociális gondozás létesítményei elsősorban a településközpont területen kaphatnak helyet.

Az oktatási intézmények, felnőttképzési programok részére alkalmas intézményrészek létesítése az adott épület-keretek között megvalósulhat.

A központi park, amelyet öveznek az intézmény épületek

A kultúrház még jó állapotban

Takarékszövetkezet és presszó a központi térségben

ÁTALAKULÓ LAKÓTERÜLETEK

A lakóutcák zömmel oldalhatáron álló falusias beépítésűek, sok zöldfelülettel. A hagyományos településkontúron kívül déli oldalon minimális lakóterület bővítés illetve sportterület létesült. A belterülethez közel álló üzemi épületek (magtárak, állattartó telepek, stb.) uralják a tájat. Kevés fasor, erdőfolt maradt fenn.

Az utcák térfalainak anyaga változott a XX. század folyamán. A deszkakerítések helyett kőlábas kerítések, drótfonatos kerítések jelentek meg. A deszkaormokat falazott ormok váltották fel.

Ki kell térni arra a racionálisan kevéssé értelmezhető egyezésre, amely az 1700-as években, a mocsarak lecsapolása előtti halmazos települések és az 1912-ben alapított Újiráz telekbeépítési és építészeti arculatában az 1920-30 közötti években feltűnő. A halmazos múltú településeknél a már egyenesre szabott utcáknál *„ha a településszerkezet nem is követi a korábbi évszázadokban jellemző terephez illeszkedő vonalvezetést, az épületeken a sárréti karakter az 1920-as évekig érvényesül."* A halmazos településszerkezet mellett létesült újabb telkek utcai frontján a lakóház és esetleg rövid homlokzatával az utcára néző kamra áll. A paraszti életvitelnek megfelelő portahasználat jellemzően széles és mély telkekkel működik. A Sárrét területének lakóházait az egyszerű, pillér nélküli és minden díszítést nélkülöző, faoszlopos nyílt, vagy főhomlokzaton lezárt tornác, a félig kontyolt, széles eresszel rendelkező, nagytömegű és náddal fedett tetőforma; az egyáltalán nem, vagy csak kevésbé díszített oromzat, a kisméretű szimpla ablakok és ajtók, a boltívek hiánya jellemzi. *(Novák László: Településnéprajz, 1995)* A halmazos beépítési előzmény nélküli Újiráz településen helyi előzmények nélkül is ugyanilyen építési és telekműködési gyakorlat érvényesült.

Az 1950-es években a Ratkó korszakban még 1300 fős lakosság száma a következő 10 évben harmadával csökkent. Néhány sátortetős és néhány megnövelt szélességű oromfalas ház még épült. A rendkívül attraktív templom és a népi építészet megkésett, de kiváló példái, a szűk mederbe szorított vizek menti növényvilág gyógyvizek és várak hiányában kevésnek bizonyult a turizmusra hangolt fejlesztésre, nagyvállalatok fiók-részlegeinek letelepítésére, a munkaképes és képzett

szakemberek hiánya az önfenntartó-bio-gazdálkodás és termékfeldolgozás esélyeit sem javította. Ezernyi hasonló hazai kistelepülés számára fogalmazódik meg a kérdés: meddig tart a csökkenés? Az utolsó pillanatokban hoz fordulatot az informatikai-digitalizáló kultúra kis települések számára elérhető világa. A városokhoz kevésbé kötődő életvitel komoly esélyt ad arra, hogy a település talpon marad. A településarculati kézikönyv jelentőségét az is adja, hogy a még álló hagyományos népi építészeti alkotások megmentése keretet adhat jelentős építés- és gazdálkodás kultúrát megjelenítő település léptékű térnek. Ez a hátrányos helyzetű térségek számára kínálkozó kibontakozási lehetőség.

A központtól távolabb is gondozott, hagyományos épülettömeget megtartó építés történt

Igényes építészeti kompozícióban a magastetős épülethez jól illeszkedik a laposte-tős kialakítása.

ÉPÍTÉSZETI ÚTMUTATÓ

Arra vonatkozóan, hogy milyen mértékben legyen tekintettel egy új épület, településrész és annak környezete a vele együtt látható építményekre és különösen a szomszédok elvárásaira, elsősorban etikai elvárások, és csak kisebb részben építészeti javaslatok fogalmazhatók meg. A települési együttélési elvárás az, hogy az építési, környezetalakítási beavatkozások a kialakult állapotnál kedvezőtlenebb állapotot nem idézzenek elő, lehetősége szerint a település vonzerejének erősítését segítse. Az építészeti javaslatok ennek tükrében olyan településarculat elérését segíthetik, amelyben a kialakult arculatot nem értékelik le az újabb kirívóan eltérő, hivalkodó épületek és zöldfelületek. Néhány nyilvánvalóan bántó építészeti megnyilvánulás kizárásán túl a maximális igényszintet minden építési és környezeti beavatkozás tervezetnél a legtehetségesebb helyi és térségi művészek szakértői véleménye jelentheti. A helyi civil szervezetek folyamatos kontrollja és észrevételei segítik az önkormányzati döntéshozókat, hogy a kevés feszültséget ébresztő átlagos szintet el lehessen érni.

Ebben a fejezetben nem szeretnénk egyoldalúan állást foglalni, leszűkíteni a lehetőségeket. Viszont szeretnénk bemutatni, hogyan kerüljük el a legáltalánosabb hibákat.

MAGASSÁG

A központi területek főként a község igazgatásához, szolgáltatáshoz kapcsolódó épületeket foglalják magukba, mely változatosabb, sokszor eltérő építménymagasságot is megjelenítenek. A központban meglévő családi házak viszont közel azonos magasságúak, ezért a túl magas házak nehezen illeszkednek a központi településrészbe, illetve az intézményépületekhez illeszkedés az új lakásépítésnél komoly illeszkedési feladatot jelentenek. A kivételesen magas igényszinten megkomponált létesítmények csoportos elhelyezés esetén egyéni központ-arculatot formálhatnak.

Újiráz templomához illeszkedni rivalizáló magasságokkal nem lehet, de látható, hogy a művelődési ház határozott autonóm formaalakítással jól illeszkedhet.

A további épületek közül a polgármesteri hivatal – házasságkötő későeklektikus vakolatmintázattal halványan utal a családi házakétól eltérő igényszintre.

A takarékszövetkezet-presszó központi helyzetű épületet az előttük álló öreg fék sem emelhetik a központ-térbe.

Újiráz településközpontja egymástól eltérő, önálló életet élő építményekből áll. Ezek vonzó és egyedi arculatú kompozícióba foglalásához olyan távlati program szükséges, amelyben, a központi térségben új építésre adnak lehetőséget nem zártsorú, villaszerű épülettömegekkel, úgy, hogy a kialakult épületek megoldásait nem érintik, de azok számára is magasabb presztízsű helyzetet biztosítanak.

A községháza előtti, önmagában tekintve hangulatos park részen, javasolt olyan építészeti koncepciót kialakítani, amely az iskolához és az önkormányzati épülethez is kívánatos. Ennek az új építménynek a templom nagyvonalúságához és hangulatához is illeszkednie szükséges.

Minden eddigi fejlesztési elképzelést alaposan elemezve és alternatívákat megfogalmazva van esély egy összefogott arculat elérésére. Ehhez az eddigi fejlesztések központképző építményekbe koncentrálására, az eddig kialakult állapot felülvizsgálatára van szükség. Azonban e folyamatot erőltetni a jövőbeli értékek megjelenítése és megismertetése nélkül nem lenne szerencsés.

SZILUETT-ALAKÍTÁS

Az emlékezetes sziluett-alakítás domináns eleme a katolikus templom tömege és tornya. Magányos elem, ezért is fontos lenne társakat komponálni e meghatározó építményhez, hozzá alkalmazkodó magastetős tömegekkel, legalább egy emeletes kialakítással, nem hosszanti alakzatokkal.

Újiráz újratelepítésének emlékköve és a születése előtti 48-as szabadságharc illetve az első és második világháború áldozataira emlékezés köve

Az első száz betelepültre emlékeztető emléktáblát nem emelték dicsőségoszlopokra, de az áldozatokra emlékezés tábláit sem. A kövek fölé szerkesztett favázak emelik szemmagasság közelébe ezeket az emlékeztetőket.

A három emlékeztető egy együttesben

A TETŐHAJLÁSSZÖG A TÁGABBAN SZEMLÉLT KÖZPONTBAN

A házak tetőhajlásszöge közel azonos, ezzel egységes utcaképet formál.

Ugyanez a tetőhajlásszög érvényesül a lakóterületeken is, ahol a változatosabb tetőalakítások során nem zavarók a jól komponált lapostetős épületek, a 60 foknál nem meredekebb tetők sem, de javasolt elkerülni az USA külvárosaiban kialakult alacsony 15-25 fok közötti lejtésű tetőket és a félreértett mediterrán tető-formákat. Az egyedinek vélt hajlítgatások is kínosan hatnak a nagyvonalú egyszerűbb tömegű épületek körében.

Szolidan alkalmazkodó épület

Központ-térség igényszintjén illeszkedő telekhatárolás és bejárati kapu

Összességében az 1955 és 2010 között emelt épületek nem törekedtek városközponti szerep elérésére, de visszafogott formálásuk ás kulturált környezetük számos település számára példaszerű

A központ-centrumtól 150 m-es körzetben indokolt törekedni üzletesített épületek létesítésére, és az önkormányzati közterület formálás is jelezheti e zóna nem építészeti, hanem elsősorban funkcionálisan a távolabbi, kifejezetten lakóterületi funkciótól eltérő jellegét.

TETŐFORMA

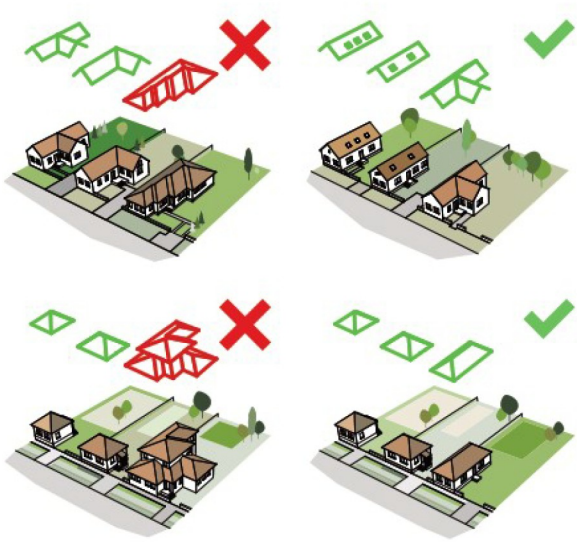

Újiráz családi házas területén változatos tetőformák jellemzőek. A településen a sátortető és a kontytető dominálnak. Az 1930 előtti nyeregtetős családi házak száma mára minimális.

A jövőben új házak építése során érdemes arra odafigyelnünk, hogy az építési hely szomszédságában lévő beépített területeken milyen tetőformát alkalmaztak. Például, ha telek körül sátortetős vagy nyeregtetős épületek állnak úgy oda ne tördelt tetőformájú épületet tervezzünk, hanem a többi épülethez hasonló tetőformát.

Hasonló épületek környezetében egyszerű sátortetős ház

TELEPÍTÉS

A családi házak telepítése oldalhatáron álló, a telken belüli elhelyezkedése az utcára merőleges rendszerű. Kerülni kell az utcára nem merőlegesen történő telepítést és az indokolatlan mélységben való elhelyezést.

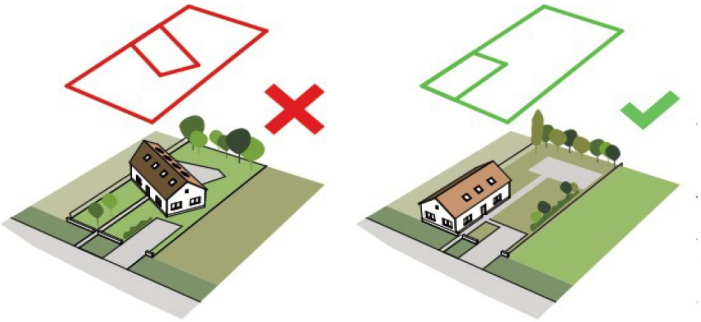

ANYAGHASZNÁLAT, SZÍNEK

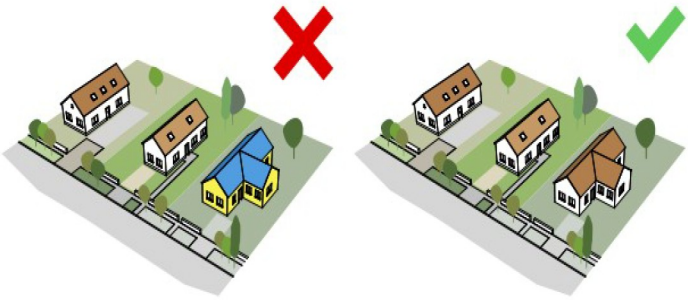

A településrész épületeinek színvilága visszafogott, összességében megfigyelhető az illeszkedés, a hasonló anyag- és színhasználat.

Az erőteljesebb szín befoglalása tompa színpárba
egyéni és barátságos homlokzati kompozíciót eremdényezhet.

A meglévő épületek színéhez igazodó, ahhoz illeszkedő új épület építése ajánlott. Hangsúlyos, erős színek alkalmazása csak kivételesen, megtervezett színkompozícióba foglalva lehet sikeres. Fémlemez fedés és burkolat, fém és eternit jellegű homlokzat burkolat és mázas kerámia burkolat és falszerűen alkalmazott üveg, fémszerkezet átlagos családiház kialakítás esetén kerülendő. A fémlemez fedéseknél figyelemmel kell lenni arra, hogy bár lehet illeszkedő színvilágú és formájú elemeket választani, bizonyos időjárási viszonyok mellett teljesen más látványelemként jelennek meg, mint cserépfedéses társai. A jó megoldás lehet, ha a fémlemez fedés mellett döntünk, akkor előnyben részesítjük a cserép jellegűek közül is azokat, melyek fényvisszaverő képessége alacsony.

KERÍTÉSEK A LAKÓTERÜLETEKEN

Újiráz területén az áttört kerítések előnyben részesítendők a tömör és nem átlátható megoldásokkal szemben.

Áttört kerítések nádszövettel vagy más takaróeszközzel való borítása nem megfelelő.

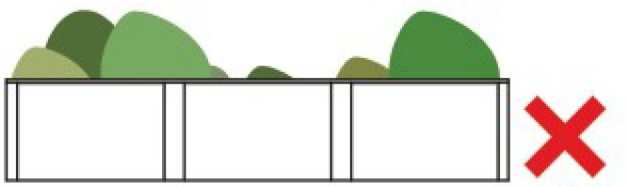

Áttörés nélküli, falszerű kerités elemek nem javasoltak. A belátás korlátozására sövény létesítése javasolható.

Egyedi, nyers tégla felületes és igényesen formált sziluett esetén az áttörés nélküli kerítés is helyénvaló, különösen mellette felfuttatott örökzölddel.

A kerítések az utcakép szerves részét képezik. Léteznek hagyományos megoldások, melyek mind anyaghasználat, mind forma és kialakítás terén megjelennek, és léteznek modern megoldások is. Újiráz vegyesen előfordulnak mind a két típus jellemzői. A kő és fa vegyítése jellemző főként, de előfordulnak a kovácsoltvas, tégla elemek kombinációi is. Alkalmazhatunk élő kerítés elemeket, mint például sövényt a meglévő szerkezet kiegészítéseként.

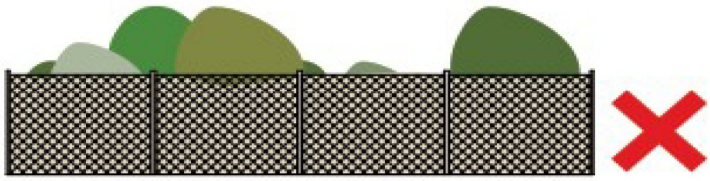

A kerítés a minta-séma ismerete előtt született.

Oszlopos kerítés 1/3-ad lábazat és 2/3-ad áttört résszel.

Természetes határ, kerítés növényválasztásból.

A kerítés lehet áttört, mely az elő és oldalkertekbe betekintést enged, vagy lehet tömör, zárt, ha magánéletünket szeretnénk megóvni.

A kialakításánál jelentősége van az utcakép egységesnek mondott megformálásának. Ez értelmezhető úgy, hogy egy utcaszakaszon kialakult szerkezettel, anyagokkal, formákkal, színekkel készülnek az 1,80 m magasságig emelt kerítések.

Pillérekkel kombinált faanyagú kerítések, a felső példánál a zártság esetleg kifogásolható.

Érdekes a fejetlen pilléres kialakítás, egy megszokott kialakítástól eltérés eredeti megoldás.

Egy másik megközelítésnél a hierarchikus komponáltság kap fontos szerepet. Ilyen esetben a növényzettel is társulva vannak rövid, növényi szoborként megjelenő domináns szakaszok, körülöttük a testes beton vagy téglapillérek nélküli, finom hálószerkezetes kerítések. Ahol kialakultak az állatakadályozó beton lábazatos, feltűnő fehérre festett testes pilléres kerítések, ráadásul a fa vagy fémkerítések fehérre vannak festve, ott az új beépítéseknél is várhatóan ez a szokás fog érvényesülni. Esztétikai alapon megítélni nem illő a készítésbe fektetett jelentős kivitelezési munkára is tekintettel. Azonban törekedni kell arra, hogy minél több zöld növény és kevésbé hangos színekkel kellemes összkép alakuljon ki.

A legvonzóbb megoldás a sövény-kerítés, erre van több példa Újirázon.

Ennek a megoldásnak az önkormányzati támogatása – például a cserjék biztosításával – jelentős változást hozhat a telek utcai oldalának lezárására, a sövény telek felőli oldalán drótháló vagy hegesztett horganyzott acélhálós szerkezet kaphat helyet, amit aztán benő a növényzet.

Központ-térség igényszintjén illeszkedő telekhatárolás és bejárati kapu

Központ-térség igényszintjén illeszkedő sövény telekhatárolás

A zöldségeskertek eltűntek, helyettük 1989-ig még csak ritkán jelentek meg a pázsitnyíró gépek.

A kertalakítás tervezett és spontán jellegű megoldásai is előfordulnak Újiráz településen

A pihenés, kikapcsolódás és ma kisebb mértékben az élelmiszertermelés helyszíne a kert. A növényekkel teli előkert évszakonként változó, sokszínű élénkítő hatást kelt. A jól megválasztott növényfajták egész évben változó kert-képet formálhatnak, és nemcsak számunkra kedvezőek, mivel egyes élőlények életterévé is vál(hat)nak. A település arculatában nagy szerepet játszik az előkertekben illetve oldalkertekben telepített növények sokrétűsége. A rendezett előkert hozzájárul az utcakép kedvező megítéléséhez.

Újiráz igazgatási területén igen kevés az erdő, de a lakótelkeken az egyébként csak gyengén és helyenként szikesedett talajon gazdag vegetációt alakítottak ki.

Az út menti fával együtt megjelenő népi lakóház ablakait ugyan osztatlanra lecserélték, az összkép azonban – a filigrán hálós kerítésnek is köszönhetően – lenyűgöző

A funkciónak megfelelő nyitott sövény sáv választja el az ingatlan-telket a közterülettől.

Természetes határ, kerítés növényválasztásból.

TORNÁCOK

A településen előfordulnak a népi építészetre jellemző oszlopos tornác és terasz kialakítások. A tornáci kialakítására számos, részleteiben eltérő megoldás lehetséges. A tornácos épületek sora karakteres utcaképet mutat, nosztalgikus jellegű, a település rövid múltját nem valamilyen eredeti kialakítás másolásával hosszabbítja meg .Maga a tornác funkció kap jelentőséget, dekoratív elemmé válva is erősíti a község sajátos arculatát. Nem mond ellent annak a szándéknak, hogy egy új épület kialakításánál törekedjünk az egyszerűségre, mind formában, mind anyaghasználatban

A megmaradt kevés tornácos ház közül két példa

A szűkös jövedelmekre is tekintettel 55-60m^2-es alapterületet közel egyharmadával megnövelték a tornácok kibővítésével és elfalazásával vagy beüvegezésével - a tizenöt évvel korábbi tornácos házak száma így töredékére csökkent, de a településkép megmenekült a divatos kockaházaktól.

AJTÓK, ABLAKOK

Fedett épületrészen elfogadható a vésett deszkabetétes faajtó.

A nyílászárók jelentősen befolyásolják az épületek megjelenését, hangulatát. Jelzik a szemléletváltozásokat. A régi épületeken fából készült osztott ablakokat használtak. A barna, zöld vagy fekete színek használata volt jellemző. Az épületek ablakaira az álló arány volt jellemző. Mára a fa nyílászárók szerepét a legtöbb helyen átvették a fehér műanyag nyílászárók. Az újabb építésű házakon elvétve előfordul a fa nyílászáró, melynek vonzó megjelenését több helyen is az árnyékolásra alkalmazott fehér műanyag redőnyök takarják el.

Az új épületek építése esetén tetszőleges anyagú, de fa mintázatú, vagy fegyverzetű osztott ablakok beépítése javasolt. Utcai homlokzaton szerencsés megoldás a spaletta vagy zsalugáter alkalmazása, mivel a többnyire művészi kompozíciós igényességre nem törekedve alakul az ablakok helye, a zsalugáterrel „kiszélesített” nyílásoknál a spontán aszimmetriák kevésbé zavarók. Több kiválóan megkomponált homlokzaton is találkozhatunk zsalugáterekkel.

A felső, mai ablakkkialakítás még nem roncsolja el az eredeti arculatot, és tekintetbe véve hogy nincs még a régivel egyenértékű jó jószigetelő kialakítás akkor elfogadható.

HOMLOKZATKÉPZÉS

Az épületek homlokzati kialakításánál ügyelnünk kell arra, hogy a nyílászárók kellemes arányaival és a hagyományos anyagok használatával illeszkedjen a környezetünkbe. A tégla, kő, fa anyagú és vakolt felületképzések egyaránt jellemzőek a községben. A különböző anyagok megfelelő mértékű társítása szép homlokzatot eredményezhet.

A részletmegoldások vitathatók, az összkép egységes. Életmódtól függően lehet kedvező.

A majdnem sátortetős épület homlokzatának visszafogott szegély-díszítése

a gondos növényzetalakítás mellett az utcaképi megjelenésben barátságos.

Egy górét kerítéssel együtt tekitnsünk meg, ezzel zárul az épített létesítményeket bemutató anyag. A függőleges lécezett szerkezetek a mai építészeti alkotásokból ismerősök lehetnek.

KÖZTERÜLETI NÖVÉNYZET

Utcák, terek zöld sávjainál, homlokzat-kialakításánál, vízelvezetés megoldásánál a már kialakult arányokhoz és viszonyokhoz illeszkedjünk az egységes, karakteres utcakép megteremtése érdekében. Az utcák menti fasorok fatípusainak kiválasztása során például ügyelnünk kell többek között a légvezetékek, földkábelek elhelyezkedésére, illetve az utcai homlokzatok magasságára, egységes előkertméretek kialakítására. Adott térségban honos, a településre jellemző, növényfajok kiválasztását előnyben kell részesíteni a fasorok telepítése során a karakteresség megőrzés érdekében.Fontos odafigyelni az adott fafajok igényeire, (kifejlett példányok területigénye, rendszeres metszést igényelnek e, szárazságot, környezetterhelést tűri e. A közlekedésbiztonsági szempontokra is figyelemmel kell lenni – rálátási-kilátási – viszonyok.

Központi közpark

A park körüli út külső oldali fásítással jelenik meg.

PRESSE

A központi zöld park peremén a templomtoronyból kifelé tekintve is fákban gazdag kertek láthatók.

Képeslap hangulatú központi park

A fenyők tömör fala kissé ellentmond annak, hogy a ligetes park jelleg domináns a tér másik oldalán.

Fasorok az utak mentén:

Természetesnek tartjuk, hogy a szélesebb utcákon fasorok legyenek, lehetőleúgy, hogy a lakóházakra kevéssé árnyékoljanak, ha nem pontosan az árnyékolás az igény. A gazasági területek határán különösen fontos lenne az ipari raktározó és szélesen burkolt felületű területeket körülövezni.

BEÉPÍTÉSRE NEM SZÁNT TERÜLETEK

Újiráz külterületén több / kulturális örökségi szempontból vagy természetvédelmi szempontból / védett terület található. A nemzeti ökológiai hálózat ökológiai folyosója és az ökológiai magterület érinti a település területét. Valamint 60 darab régészeti lelőhely érinti a település közigazgatási területét. Ezek jelentős része külterületen helyezkedik el.

Ezeken a területrészeken fokozott körültekintéssel kell minden beavatkozást megvalósítani. Javasolt a területek beépítetlen jellegének megtartása a már kialakult és értéket képviselő építmények karakterének megóvásával együtt. Az értékes tájkarakter megőrzése a területhasználat, telekszerkezet hosszú távú megtartásával őrizhető meg. A védett területrészeken reklámfelület elhelyezésére szolgáló önálló építmény, felszíni elektromos hálózati, vagy hírközlési elem vagy építmény elhelyezése nem ajánlott. Az éjszakai fényszennyezésre is gondolnunk kell. A világítás kialakítása során csak lefelé világító megoldások alkalmazása javasolt.

Újiráz igazgatási területének sarka a Sebes-Körös hídjánál van. Itt öt település közigazgatási területe találkozik, igen érdekes találkozóhely. Önmagában e helyzet elég indok arra, hogy a híd Újiráz felőli oldalán megjelölt hely legyen. Ennél többről van szó. Az érintkező öt településnek van egy közös kincse a Mágori dombon, amely ugyan Vésztő közigazgatási területére esik, de mint egy rendkívül érdekes kőkorszaki lakóhelyet bemutató hely turisztikai jelentősége a többi település számára is nyilvánvaló.

Már az újirázi híd kapcsán is érzékelhető, hogy amíg az érdekes megerősítéssel életben tartott vésztői vashíd látványos íves szerkezetével a településhez kötődő attrakció, nem véletlen, hogy a szomszéd települések idegenforgalmi ismertetőiben is megjelenik, ugyanakkor az újirázi híd kevésbé érdekes megjelenésétől nem függetlenül szinte sehol nem jelenik meg.

Újiráz számára ez a híd sajátos módon a lakosság megtartására és a gazdaság fejlesztésére is kitörési lehetőséget jelent.

Kiemeltük a Sebes-Körös medervonalát, jeleztük az egyes területrészek közigazgatási hovatartozását. Jól látható, hogy Újiráz hídja és Mágor között csupán 10 kilométer a távolság.

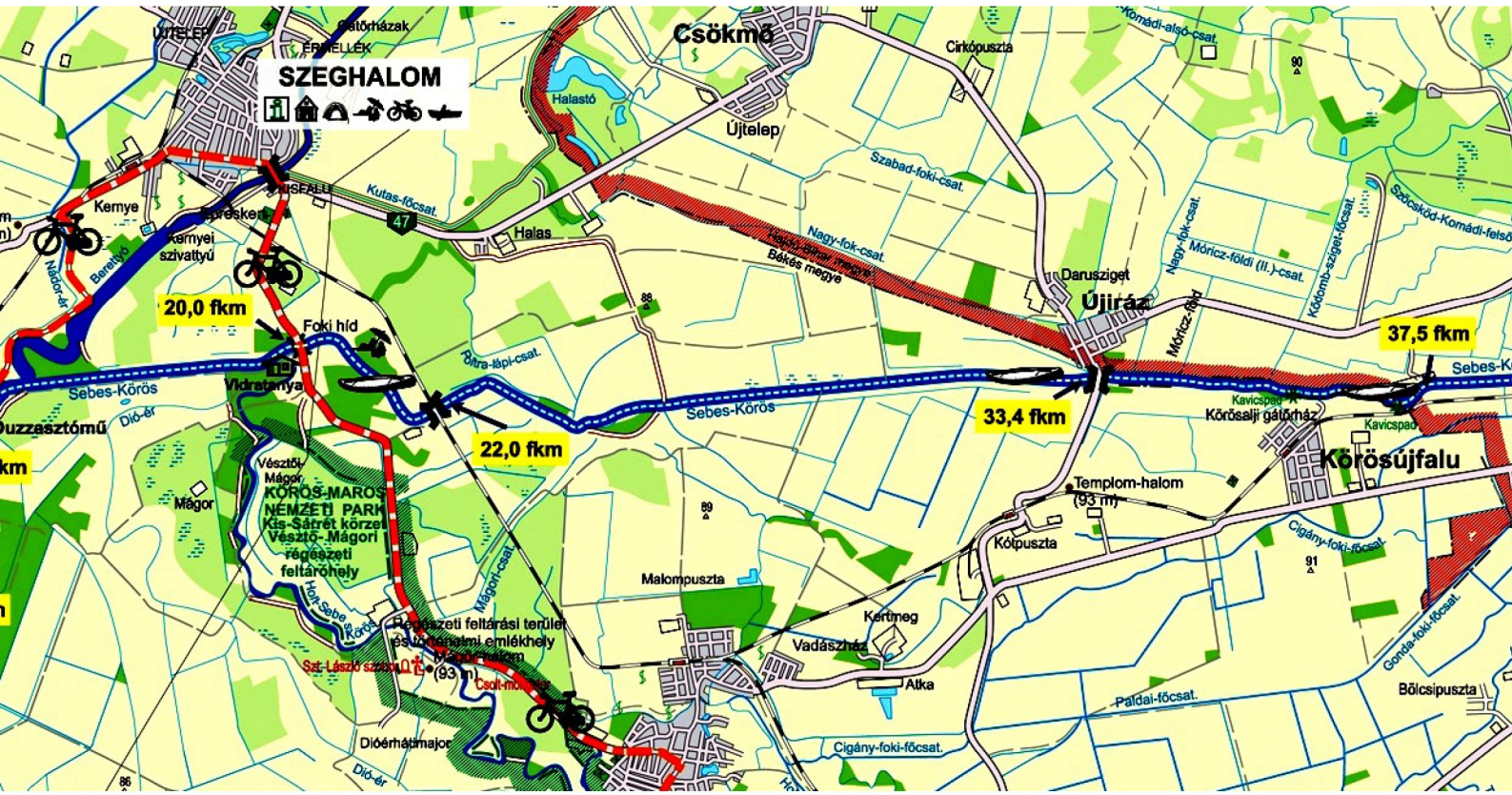

Újiráz turisztikai helyzete a www.korosok-vizitura.hu honlapon

A beépítésre nem szánt külterületekről, köztük a Sebes-Körösről néhány kép:

Sebes-Körös part Újiráznál fotó: név nélkül

Sebes-Körös part fotó: név nélkül

Bihari síkság HNP internetes anyagból Fotó: név nélkül

Külterület határon Fotó: Kertész A. 2004

Külterület határon Fotó: Kertész A. 2004

JÓ PÉLDÁK, ÉSZREVÉTELEK

Új építészeti aktivitás Újirázon nagy valószínűséggel a meglévő építmények olyan korszerűsítésére és bővítésére irányul, ami esélyt ad a fejlesztési források gazdasági tevékenységek fejlesztésének támogatására. Ebben a megközelítésben a turizmusból eredő bevételek növelése jegyében a sablonostól eltérő programokra koncentrál. Az öt település egymásterintésére alapozottan a Sebes-Körös híd attrakcióvá fejlesztése – amire a meggyengült, ezért 2017-től súlycsökkentéssel teherforgalomra kevéssé használható híd időszerű megerősítése is alapot ad – kiemelt szereplővé emelheti Újirázt.

A mai hazai lakóházépítés mintáit anyaguk, komfort-jellemzőik tekintetében a térségben jellemző lakásépítési és eladási árak közötti óriási olló miatt adaptálni nem lehet. A lakások alapterület- és minimális komfort elvárásai azonban nem térnek el a nagyvárosi szokásos jellemzőktől. A saját erős, helyi szervezéssel helyi munkaerővel, helyi anyagból történő építés és a meglévő építmények költségtakarékos mentése felértékelődik. Realitása van annak, hogy a gyermekes családok Újirázon rendkívüli kedvezményt kapjanak kifejezetten a

helyi erővel történő lakóház-építés terén, illetve az energetikai korszerűsítésekre, de nem polisztirol burkolatokkal, amely anyag máris óriási kárt okoz a környezetben, különösen a vizekben, és ez igen kevéssé ismert.

Sokszor egyetlen jelentéktelennek látszó tárgyat, annak használati módját nem ismerve reménytelennek tartsuk egy hagyományos építési szokás életre keltését. Ilyen a korcoló fatű és használata.

korcoló fatű: deszkadarabból faragott, hosszúkás, a hálókötő tűre emlékeztető eszköz, amelyet a pusztai nádhajlékok és építmények készítéséhez használnak. A földbe állított nádfalakból kialakított építményeket általában két, ritkábban három helyen, mindkét oldalon, azonos magasságban végigfutó, karvastagságú nádköteggel, ún. *korc* **okkal fogják össze. A két korcot és a közötte levő nádfalat régebben hajlékony fűzfavesszővel fűzték, szorították össze. Századunk elejétől már jobbára korcoló fatűre csavart dróttal fűzik össze a korcokat és a nádfalat. A korcoló fatű elsősorban a nád pásztorépítmények hazájában, a Hortobágyon használatos. –** *Irod.* **Ecsedi István: A Hortobágy-puszta és élete (Debrecen, 1914).**

Nádkötő fatű (Hortobágy)

Amint ennek a kis eszköznek a segítségével összekötözve, össszedrótozva térben stabillá válnak a magukban megállni képtelen nádpallók, építményt alkotóvá, hőszigetelés re különösen kedvezővé válnak a nem korhadó náddal készülő falszerkezetek.

Igen kevesen ismerik a vastag vályogfalak szigetelésének költségtakarékos, gyors megoldásait. A repedések tartós megszüntetésének egyszerű fogásait még kevesebben. És még ma is szétverik a jelentős múltat őrző falakat.

Újiráznak és a hasonló helyzetű településeknek a fizikai munka megkönnyítését segítő eszközök és használatuk biztosítása ad tartós fennmaradásra esélyt. A mezőgazdasági terményfeldolgozás önmagában kevés, hiszen a piaci nyomott árakon a tizedét sem szerzi meg a polgár annak, ami a városi anyagú és munkabérű házak felépítéséhez kell.

Ha azonban csak az épületek megjelenését nézzük, a megformálásban nagy szabadságot célszerű megengedni, hiszen az egyetlen alább idézett példa is mutatja, a lapostetőre vonatkozó riogatások réges rég érvénytelenek, és igenis lehet gyönyörű kompozíciókat létrehozni magastetők nélkül úgy, hogy ezek a szomszédos magastetős épületekkel jó barátságban lehetnek.

Ami nem javítható, az amerikai 20-25 fokos tetőhajlású tető, a magyar táj megcsúfolása. A lécekből összetákolt olcsó és jól égő de jó profitot hozó tetőelemek kevés megtakarítással és életre szóló olcsónak látszással járnak.

Jó példa helyben

Lenyűgöző az a szorgalom és alaposság, amellyel az utóbbi években is készültek korszerű lakóingatlanok, kis józan költőiséget megengedve, jól számított energiatakarékos kialakítással.

HIRDETÉSEK, REKLÁMTÁBLÁK

Az utcára kirakott hirdetőtáblák, cégérek, reklámfelületek nagymértékben befolyásolják az utcaképet, ezért vállalkozóként érdemes odafigyelnünk arra, hogyan hirdetjük szolgáltatásainkat. A reklámok egymáshoz illesztésével, sokkal kedvezőbb utcaképet mutatna mindenkinek, aki a településre érkezik, áthalad. Az igényes, nem túl feltűnő, de jól észrevehető feliratok is elérhetik figyelemfelkeltő céljukat. A hirdetés lényege a tájékoztatás, ezt utcaképbe illően tehetjük.

A vállalkozások számára világosan meg kell fogalmazni és az újirázi épületek, kerítések léptékéhez mérten megfogalmazni, hogy milyen cégfeliratok és reklámtáblák elhelyezését támogatja az önkormányzat. Irányadó az, hogy a lehető legkevesebb felirat és tábla készüljön fehér vagy élénksárga alapon. A nyugateurópai települések felirat- és reklámkultúrája példaadó. Az egyéb műszaki berendezések, mint például a klímaberendezések külső szerkezetei, vagy a parabola antenna tányérja oly módon helyezendők el, hogy az utcaképet ne rontsák. Ez azt jelenti, hogy az utcaképet rontó, vagy jelentősen befolyásoló műszaki és/vagy gépészeti berendezések lehetőség szerint közterületről nem látható módon kerüljenek elhelyezésre. A síktáblás napelemek, vagy napkollektorok elhelyezésére vonatkozóan a községre jellemző magastetőalkalmazás miatt javasolt az építészeti környezethez illeszkedve történő elhelyezés. A magastetőn való elhelyezés esetén a tető síkjában történő elhelyezés javasolt, annak dőlésszögével megegyezően.

Reklám jellegű felirat nem volt látható a helyszínen, csupán a működésről tájékoztató céges illetve intézményi felirat volt fellelhető.

Megrendelő:

Újiráz Község Önkormányzata

Készítette:

Dr. Kőszeghy Attila

Felhasznált irodalom:

- Hatályos településrendezési terv vizsgálati és alátámasztó munkarésze
- Kasza Sándor dr.– Hajdú-Bihar Megye Kézikönyve
- Települési Helyi Értékek Gyűjteménye - Újiráz
- TAK egyeztető felület építészeti útmutató ábrái (Lechner Tudásközpont)
- Magyarszéphely minta településképi arculati kézikönyv
- Sárrét.1999. Magyarország Kisrégiói 8/4. – Bakó Endre: Sárrét – Ceba Kiadó 1999.
- Bihari Sík Tájvédelmi Körzet. én. – Ványi Róbert és Bona Gabriella: Bihari Sík Tájvédelmi Körzet, kiadó: Bihar Természetvédelmi és Környezetvédelmi Egyesület
- Martonné.2001. – Martonné Erdős Katalin: Magyarország Tájföldrajza KLTE. 2001. 72-79. o.
- (Dombok…1996.) – Dombok, halmok, kurgánok szerk. Gyarmathy István Dél-Nyírség-Bihari Tájvédelmi Egyesület 1996.
- KSH 2003. - KSH Hajdú-Bihar Megyei Igazgatóságának statisztikai adatai Újiráz településről (utolsó év 2002.)
- MEPADATOK.2001. - Munkaerőpiaci adatok - Hajdú-Bihar Megyei Munkaügyi Központ kiadványa 2001.

Készült:

2017. november hó